LIFE PROJEKTAS BALINIŲ VĖŽLIŲ IR VARLIAGYVIŲ APSAUGAI

Laymano ataskaita

LIFE Nature projektas Nr.LIFE05NAT/LT/000094 „Balinių vėžlių ir retųjų varliagyvių apsauga Šiaurės Europos lygumose“ (2005-2009)

Kodėl reikia saugoti roplius ir varliagyvius?

Dar prieš porą šimtmečių baliniai vėžliai buvo kur kas dažniau paplitę visoje Lietuvos teritorijoje. Šio gyvūno anatomijos vadovėlį 1819 - 1820 m. išleido garbus Vilniaus universiteto profesorius L. H. Bojanusas. Kartu su baliniais vėžliais dažnai aptinkamos ir nykstančios varliagyvių rūšys: raudonpilvės kūmutės ir skiauterėtieji tritonai.

Deja, visame pasaulyje pastebima varliagyvių ir roplių nykimo tendencija neaplenkė ir mūsų kraštų. Sovietmečiu vykdyta melioracija, intensyvi žemdirbystė ir miškų ūkis, o Nepriklausomybės laikotarpiu nutrūkusi ūkinė veikla lėmė šalies kraštovaizdžio pokyčius. Išdžiuvo ir krūmais apaugo paskutinės pelkėtos vietovės, miškais apsodinti smėlėti šlaitai, kuriuose kadaise vėžliai dėdavo kiaušinius.

Taigi, paskutinės egzotinio roplio populiacijos išlikusios tik Pietų Lietuvoje, kalvotame Lazdijų rajone esančiose balose, pelkėtuose miškuose, pasitaiko net gyvenvietėse telkšančiose kūdrose.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, imta kur kas aktyviau rūpintis nykstančių rūšių apsauga. Baliniai vėžliai, raudonpilvės kūmutės ir skiauterėtieji tritonai įtraukti į Buveinių direktyvos 92/43/EEB II ir IV priedus, jų apsaugai steigiamos saugomos Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijos, kuriose skatinama aplinką tausojanti ūkinė veikla, taikomos gamtotvarkos priemonės.

LIFE Nature projektas, skirtas saugoti balinius vėžlius ir varliagyvius

2004 m. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, įvairių šalių gamtos apsaugos ir gamtotvarkos specialistams tapo kur kas paprasčiau bendradarbiauti. Balinių vėžlių apsaugos žiniomis ir sukaupta patirtimi ėmė keistis herpetologai ir gamtosaugos ekspertai iš Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos. Vėliau prisijungus ir Danijos mokslininkams, buvo parengtas projektas „Balinių vėžlių ir retųjų varliagyvių apsauga Šiaurės Europos lygumose“, kuriam gautas Europos Komisijos programos LIFE Nature finansavimas. Pagrindinis šio projekto tikslas buvo išsaugoti paskutines balinių vėžlių (Emys orbicularis) ir nykstančių varliagyvių – skiauterėtųjų tritonų (Triturus cristatus) ir raudonpilvių kūmučių (Bombina bombina) – populiacijas, užtikrinti šių gyvūnų buveinių apsaugą Šiaurės Europos lygumose. Projekto objektu pasirinkti paskutiniai balinių vėžlių paplitimo centrai: Pietų Lietuva, Belovežo giria ir Mozūrijos regionas Šiaurės rytų Lenkijoje ir teritorijos abipus Oderio upės Lenkijoje ir Vokietijoje.

Projekto santrauka

Pietų Lietuvoje projektas buvo vykdytas šešiose vietovėse, kuriose gausiausiai aptinkami baliniai vėžliai. Tai 1974 m. įsteigti herpetologiniai Kučiuliškės ir Stračiūnų, zoologinis Juodabalės draustinis bei naujos, projekto metu „Natura 2000“ saugomomis teritorijomis paskelbtos vietovės: Petroškų ir Bestraigiškės miškai. Beveik visose šiose teritorijose aptinkami ir nykstantys varliagyviai: skiauterėtieji tritonai ir raudonpilvės kūmutės. Pastarųjų apsaugos priemonės vykdytos Žuvinto biosferos rezervate, kuriame kūmučių paplitimas gausesnis.

Projekto metu stebėtas balinių vėžlių gausumo, amžiaus ir lyčių pasiskirstymas. Nustatyta, jog daugelyje vietovių populiacijos sensta, jaunikliai neišgyvena, nes jų dėtis iškasa plėšrūnai: lapės, usūriniai šunys.

Prie vėžlių šarvo pritvirtinus radijo siųstuvus, nustatytos tikslios jų žiemavietės ir kiaušinių dėjimo vietos. Įvertintos kūdrų, kuriose baliniai vėžliai gyvena ir žiemoja, būdingos charakteristikos: gylis, plotas, vandens skaidrumas, aplinkinės vietovės. Ištyrus kiaušinių dėjimo vietas ir palyginus jas su balinių vėžlių gyvenamosiomis buveinėmis Lenkijoje ir Vokietijoje, nustatytos pagrindinės tokių vietovių charakteristikos bei parengtos rekomendacijos kaip minėtus plotus tvarkyti ir saugoti.

Atlikti genetiniai balinių vėžlių tyrimai. Iš skirtingų populiacijų paėmus seilių mėginius, buvo išskirti genai, leidžiantys įvertinti populiacijų giminystės ryšius bei izoliacijos laipsnį.

Remiantis ilgamete danų ir vokiečių gamtotvarkos specialistų patirtimi, Lietuvoje iškasta naujų ir atkurta daugiau nei šimtas apleistų kūdrų. Dauguma jų atkurtos buvusiose vietovėse, spėjusiose užaugti ir išdžiūti. Kūdrose iškirsta sumedėjusi augmenija, išsemtas dumblas. Trisdešimtyje vietovių sutvarkyti ir kiaušinių dėjimo plotai: išpjauti krūmai, nušienauta, nukastas viršutinis velėnos sluoksnis.

Siekiant užtikrinti ilgalaikį vietovių tvarkymą, įrengti trys mėsinių galvijų ūkiai. Iš projekto lėšų įsigyta galovėjų ir herefordų veislės galvijų, kurie ganydamiesi saugomose teritorijose nuėda kūdrų pakrantes ir neleidžia joms apaugti. Mėsiniai galvijai perduoti prižiūrėti vietiniams ūkininkams.

Prie projekto veiklos buvo skatinamos prisidėti vietos mokyklos ir gyventojai. Surengtos bendruomenės šventės, išvykstamieji seminarai, išleisti leidiniai.

Projektas vykdytas 2005-2009 m. Bendras projekto biudžetas 8 100 908 litai (2 346 185 eurai), iš kurių 49,5 % skyrė Europos Komisija. Kitą minėtos sumos dalį sudarė Vokietijos ir Lenkijos gamtos apsaugos fondų ir organizacijų lėšos.

Saugomos rūšys

Projektas buvo skirtas užtikrinti balinių vėžlių ir nykstančių varliagyvių apsaugą. Balinis vėžlys yra įrašytas į Lietuvos Raudonąją knygą 1 kategorija, t. y. rūšiai kilusi reali grėsmė išnykti, todėl būtina imtis priemonių, kad to neįvyktų. Mažėjant šiems gyvūnams tinkamų buveinių, nyksta ir varliagyviai – skiauterėtieji tritonai ir raudonpilvės kūmutės.

Baliniai vėžliai yra vieni seniausių planetos roplių, kurių protėviai išsivystė prieš 200 milijonų metų – kur kas anksčiau nei gyvatės ir driežai. Tai yra šaltakraujai gyvūnai: jų kūno temperatūrą nulemia aplinkos temperatūra. Vėžliai kvėpuoja oru, kiaušinius deda sausumoje. Vidutinė gyvenimo trukmė – iki 100 metų. Vėžliai paplitę visame pasaulyje, yra žinoma apie 300 jų rūšių. Vienos gyvena jūrose, vandenynuose, kitos – sausumoje. Dauguma vėžlių yra saugotini. Mūsų šalyje vėžliai dar yra išlikę Pietų Lietuvoje, kur dzūkai juos vadina „geležinėmis varlėmis“ dėl į geležį panašaus kieto gyvūnų kiauto, gaubiančio kūną iš viršaus ir apačios.

Paprastai baliniai vėžliai gyvena negiliuose „stovinčiuose“ arba lėtai tekančiuose vandenyse. „Bala“ – taip Dzūkijoje vadinamos laikinai arba visus metus neišdžiūstančios kūdros, telkšančios pamiškėse, laukymėse, miško aikštelėse, taip pat žmogaus veiklos mažai paliesti, nuošalesni vandens telkiniai.

Baliniams vėžliams labiausiai tinka balos, gausios į vandenį nukritusių medžių nuovirtų, augmenijos ir dumblo suformuotų seklesnių ir gilesnių vietų, taip pat vandens paviršiuje styrančių šakų, sunkiai prieinamų pakrančių. Tokiose vietose besišildydami saulėje vėžliai praleidžia pavasarį ir pirmąją vasaros pusę. Kuo mažiau vandens telkinį užgožia krūmai ir medžiai, tuo dažniau jį pasirenka šie gyvūnai. Toks telkinys pakankamai saulėtas, vanduo pavasarį greičiau sušyla ir visą vasarą būna šiltesnis negu apžėlusiose kūdrose.

Vėžliai minta įvairiais vandens bestuburiais ir jų lervomis, buožgalviais. Priešingai paplitusiai nuomonei jie negaudo žuvų, nebent suėda nugaišusias. Šalia tinkamų vandens telkinių turi būti ir smėlėtas, saulės įšildomas, augalija neapžėlęs šlaitas, kuriame vėžliai galėtų užrausti savo kiaušinius.

Remiantis tyrimais tenka patvirtinti, kad visoms Šiaurės Europos lygumose gyvenančioms vėžlių populiacijoms gresia išnykimas. Gausesnės balinių vėžlių populiacijos išliko tik abipus Oderio upės Vakarų Lenkijoje ir Šiaurės Rytų Vokietijoje. Artimiausia populiacija žinoma Šiaurės rytų Lenkijoje Olštyno apylinkėse. Deja, populiacijos mažos, o individai seni. Galime didžiuotis išsaugoję gyvybingiausias populiacijas, kuriose aptinkama 50 ir daugiau individų, tačiau nepaisant to, būtina imtis gamtotvarkos priemonių, kad išsaugotume šiuos gyvūnus.

Raudonpilvė kūmutė - tai vienas seniausių varliagyvių, susiformavęs kartu su pirmaisiais žmonių protėviais maždaug prieš 2 milijonus metų.

Kūmutės ypatingos savo skleidžiamu balsu, primenančiu gegutės kukavimą. Nuo balandžio pabaigos iki vasaros vidurio šiltomis dienomis ir vakarais iš kūdrų sklinda aiškus patinėlių, vaizdžiai vadinamų „vandens gegutėmis“, kukavimas ū-ū-ū. Kukuojančių patinėlių vidiniai balso rezonatoriai padidėja, o visas kūnas išsipučia kaip balionas. Išgąsdinta kūmutė išsiriečia demonstruodama ryškų apatinių kojų vidinės pusės raštą. Taip ji perspėja, kad yra nuodinga ir geriau jos neliesti.

Vasarą kūmutės aptinkamos pelkėtose, vandens augalų prižėlusiose balose, tvenkiniuose, upių senvagėse, nedideliuose ežeruose. Neršimo vietos – patvinusios pievos, šiltesnio vandens telkiniai. Svarbu, kad juose būtų vandens augalų, prie kurių varlės pritvirtina ikrelius. Žiemoja kūmutės lindėdamos miškuose po sutrūnijusiais medžiais, graužikų urvuose, vandens telkiniuose, įsirausiusios į dumblą.

Skiauterėtasis tritonas dėl pašiauštos skiauterės primena mažą drakoniuką. Šis tritonas kur kas retesnis už balose dažnai sutinkamą paprastąjį tritoną.

Skiauterėtieji tritonai apsigyvena natūraliose balose ir žmonių iškastose kūdrose, kartais aptinkami netgi mažuose ežerėliuose ir upių senvagėse. Ši rūšis renkasi kiek gilesnius vandens telkinius negu raudonpilvės kūmutės, tačiau abiem rūšims yra svarbūs seklūs, saulės įšildomi vandens telkinio pakraščiai. Skiauterėtieji tritonai geriausiai išgyvena vandens telkiniuose, kuriuose nėra žuvų, taip pat kartais aptinkami ir vandens telkiniuose, kuriuose gyvena vėžliai. Tinkamiausia sausumos buveinė aplink vandens telkinį yra pievos ir brandaus lapuočių miško mozaika.

Lietuvoje, Lenkijoje ir Vokietijoje skiauterėtasis tritonas yra nykstanti ir saugoma rūšis. Pagrindinė nykimo priežastis (kaip ir daugelio kitų mažuose, švariuose vandens telkiniuose gyvenančių rūšių) – tinkamų buveinių sunaikinimas.

Projekto veiklos

VĖŽLIŲ IR VARLIAGYVIŲ STEBĖJIMO METODAI
Anksčiau herpetologijos specialistai Lietuvoje, Lenkijoje ir Vokietijoje naudojo skirtingus rūšių tyrimo ir stebėjimo metodus, todėl būdavo sudėtinga palyginti gautus rezultatus. Dėl šios priežasties buvo parengta bendra metodika, kuri gali būti pritaikyta ir kitose šalyse.

VANDENS TELKINIŲ CHARAKTERISTIKOS APIBŪDINIMAS

Prieš pradedant vandens telkinių atkūrimą, buvo ištirta ir aprašyta daugiau nei 400 vandens telkinių, kuriuose gyvena baliniai vėžliai ir retieji varliagyviai. Apibūdinti vandens telkinio ir jo aplinkos parametrai bei savybės, lemiančios telkinio tinkamumą rūšims. Nustatyta, jog Lietuvoje, Lenkijoje ir Vokietijoje gyvūnų pasirenkamos buveinės kone tokios pačios.

VĖŽLIŲ ŽIEMAVIEČIŲ IR KIAUŠINIŲ DĖJIMO VIETŲ NUSTATYMAS IR APIBŪDINIMAS

Pradėjus vykdyti projektą 47 baliniai vėžliai buvo paženklinti radijo siųstuvais. Sekant radijo bangas buvo nustatytos vėžlių naudojamos žiemavietės ir kiaušinių dėjimo vietos. Šios vietovės buvo apibūdintos, nustatyti pagrindiniai jų pasirinkimą nulemiantys veiksniai ir savybės.

PALANKIOS VĖŽLIŲ IR VARLIAGYVIŲ APSAUGOS BŪKLĖS NUSTATYMAS

Ekspertai kiekvienoje projekte dalyvavusioje šalyje išsamiai ištyrė ir įvertino balinių vėžlių bei retųjų varliagyvių populiacijas ir buveines. Buvo nustatyti rodikliai, kuriais remiantis įvertinama tam tikros populiacijos būklė bei reikalingos priemonės šią būklę gerinti. Pavyzdžiui, gyvybingai balinių vėžlių populiacijai būtina ne mažiau 10 įvairių kūdrų ir ne mažiau kaip 50 individų grupė.

RŪŠIŲ APSAUGOS PLANAI IR GAMTOTVARKOS PLANAI

Visoms 21 projekto teritorijai parengti gamtotvarkos planai arba tvarkymo rekomendacijos, kurios bus įtrauktos rengiant gamtotvarkos planus nustatyta šalyje tvarka.

GENETINIAI TYRIMAI
Iš 18 populiacijų (5 iš Lietuvos, 2 iš šiaurės rytų Lenkijos, 6 iš Vakarų Lenkijos ir 5 iš Vokietijos) buvo paimti 64 mėginiai. Atlikus jų analizę nustatyta, jog Lenkijoje ir Lietuvoje vyrauja „grynos“ populiacijos, tačiau Rytų Vokietijoje surasta invazinių (stepinių) vėžlių genų. Šie gyvūnai į gamtą patenka pabėgę iš žmonių namų arba paleisti iš akvariumų.

ŽEMĖS PIRKIMAS
Dauguma Vokietijoje esančių projekto teritorijų yra vietovėse, kuriose intensyviai vykdomas žemės ūkis. Todėl siekiant užtikrinti balinių vėžlių ir varliagyvių apsaugą, žemė buvo išpirkta. Dalis iš įsigytų 119 ha žemės yra šlapynės bei dirbamos žemės ūkio naudmenos, kurios projekto metu vėl paverstos pievomis, apsodintos apsauginėmis gyvatvorėmis, jose atkurtos kiaušinių dėjimo vietos.

BUVEINIŲ TVARKYMAS
Prieš tvarkant kiekvieną buveinę su žemės savininkais buvo sudarytos tvarkymo sutartys. Sutartyse numatyti apribojimai ir gamtosauginių organizacijų bei žemės savininkų įsipareigojimai. Pavyzdžiui, gamtos apsaugos organizacija įsipareigoja iškasti kūdrą, o savininkas sutinka jos negilinti ir neveisti žuvų, tačiau gali naudoti telkinio vandenį.

VANDENS TELKINIŲ ATKŪRIMAS
Pasirinktose vietovėse, kuriose anksčiau būta vandens telkinių, atkurtos senosios ir iškastos naujos kūdros. Iš viso įrengti 83 vandens telkiniai (54 Lietuvoje, 10 Lenkijoje ir 19 Vokietijoje). Lenkijos „Natura 2000“ teritorijose Ostoja Piska ir Piska Napiwodzko Ramucka pastačius daugiau nei 40 užtvarų ir patvenkus melioracijos griovius, atkurta daugiau kaip 1000 ha pelkių ir šlapžemių.

ESANČIŲ VĖŽLIŲ KIAUŠINIŲ DĖJIMO VIETŲ PATOBULINIMAS IR NAUJŲ SUKŪRIMAS
Dauguma projekte tiriamų vėžlių dėtaviečių buvo pernelyg apžėlusios augmenija, apaugusios mišku, todėl atkuriant kūdras, buvo sutvarkytos 73 kiaušinių dėjimo vietos: teritorija nušienauta, nukasta viršutinė velėna, trukdanti vėžliams rausti kiaušinių dėčių duobutes. Kai kuriose vietovėse dėtys uždengtos metalinio tinklo sieteliais. Vietovėse, kuriose itin gausu plėšrūnų – lapių, usūrinių šunų – kiaušinių dėtys aptvertos metalinio tinklo tvora apačioje paliekant tarpus vėžlių patelėms praljsti.

ŽIEMAVIEČIŲ VĖŽLIAMS IR VARLIAGYVIAMS KŪRIMAS

Šiaurinėje balinio vėžlio paplitimo arealo dalyje šios rūšies individai pusę metų praleidžia žiemodami: po medžių šaknimis, pratekančio vandens kanaluose, gilesnėse kūdrų vietose, kurių nepasiekia įšalas. Projekto metu iškasus gilesnes vietas buvo sukurtos 48 žiemavietės baliniams vėžliams žiemoti. Šalia kūdrų supylus žemės ir šakų kauburius, įrengtos 43 žiemavietės varliagyviams.

CASE
CASE
CX210

EKOLOGINĘ PUSIAUSVYRĄ IŠLAIKANČIO GANYMO REŽIMO ĮVEDIMAS
Bėgant laikui dėl natūralios sukcesijos vandens telkinių pakraščiai apauga augmenija, kuri sukuria pavėsį ir pažemina vandens telkinio temperatūrą. Dėl to tokiose vietovėse būtina nuolat šienauti arba ganyti. Žuvinto biosferos rezervate buvo įsigyta 16 herefordų veislės galvijų, o Lazdijų rajone iš Vokietijos nupirkti 6 ekstensyvios galovėjų veislės galvijai tam, kad nuganytų šlapžemes. Galvijų priežiūra ir ganymu rūpinasi vietos ūkininkai pagal specialias priežiūros sutartis.

SUMEDĖJUSIOS AUGMENIJOS PAŠALINIMAS
Dauguma vietovių, nutrūkus tradicinei ūkinei veiklai, užželia ir apauga krūmais, medžiais. Projekto metu iš 93 vandens telkinių buvo pašalinta nepageidaujama sumedėjusi augmenija.

VĖŽLIŲ VEISIMAS NELAISVĖJE
Lenkijoje ir Vokietijoje veikiančiose gamtos stotyse balinius vėžlius bandoma veisti ir nelaisvėje. Į stotį atsivežami gyvūnai arba yra surenkami kiaušiniai, kurie inkubatoriuose išperinami ir auginami stotyje 2-3 metus. Iš viso Lenkijoje išperintas ir į laisvę paleistas 61 jauniklis, o Vokietijoje – net 151.

NUOLATINĖ BUVEINIŲ PRIEŽIŪRA
Tiek varliagyviai, tiek baliniai vėžliai dalį gyvenimo praleidžia vandenyje, o dalį – sausumoje. Šių gyvūnų jaunikliai antroje vasaros pusėje išeina į šlapias pievas ir pelkėtas vietoves, kuriose maitinasi, apsistoja klanuose ir balutėse, kur praleidžia likusią vasaros dalį. Tad projekto metu buvo iškirsta sumedėjusi augmenija bei nušienauta 250 ha šlapių vietovių bei 100 ha pievų.

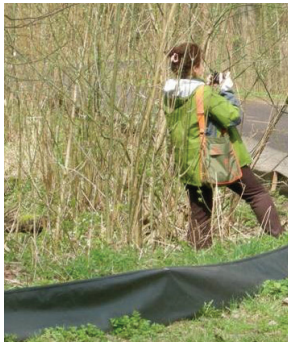

ŽMONIŲ ŠVIETIMAS IR INFORMACIJOS SKLEIDIMAS

Tarptautinių ekspertų dalinimasis patirtimi, pasitarimų rengimas, tiriamosios išvykos, baigiamasis seminaras.

Vykdant projektą iš viso buvo suorganizuotos dvi tarptautinės išvykos ir trys seminarai. Veikloje dalyvavo ne tik bendradarbiaujančių organizacijų ekspertai ir gamtosaugos specialistai, bet ir mokslininkai iš visos Europos, įskaitant kitų LIFE projektų atstovus.

Aktywna ochrona żółwia błotnego,
traszki grzebieniastej i kumaka nizinnego
na terenie Polski Zachodniej w ramach
projektu LIFE

VIETINIŲ BENDRUOMENIŲ ŠVIETIMAS

Vietos bendruomenėms buvo pristatyta daug įvairaus pobūdžio švietimo renginių. Surengta:

- aštuonios vėžlių dienos, daugiausia Lietuvoje;
- aštuonios varliagyvių dienos, daugiausia Lenkijoje;
- penkiolika šviečiamųjų seminarų, daugiausia Vokietijoje, taip pat ir Lenkijoje bei Lietuvoje;
- keturios ganyti tinkamų gyvulių parodos.

ŠVIETIMAS PROJEKTO VIETOVĖSE

- Kiekvienoje projekto vietovėje buvo pastatyta po stendą. Iš viso jų yra 21.
- Vakarų Lenkijoje buvo įrengtas edukacinis takas.
- Kiekvienais metais rytų Lenkijoje buvo vykdomos varliagyvių gelbėjimo akcijos migracijų metu. Kilnojama tvora ir kibirai, kuriuose varliagyvius sugaudavo, būdavo sustatomi palei intensyvaus eismo kelią. Vietiniai mokiniai reguliariai pernešdavo sugaudytus varliagyvius į kitą kelio pusę.

SPAUSDINTA MOKOMOJI MEDŽIAGA IR INTERNETINIS PUSLAPIS

Tam, kad žmonės geriau suprastų projekto veiklą, o vietinės bendruomenės labiau į ją įsitrauktų, buvo išleista tokia mokomoji medžiaga:

- Plakatas apie balinius vėžlius lietuvių, vokiečių ir anglų kalbomis;
- Knygutė apie balinius vėžlius ir jų buveines lietuvių, lenkų, vokiečių ir anglų kalbomis;
- Lankstinukas lietuvių kalba apie vėžlių ir varliagyvių buveinių atkūrimą.

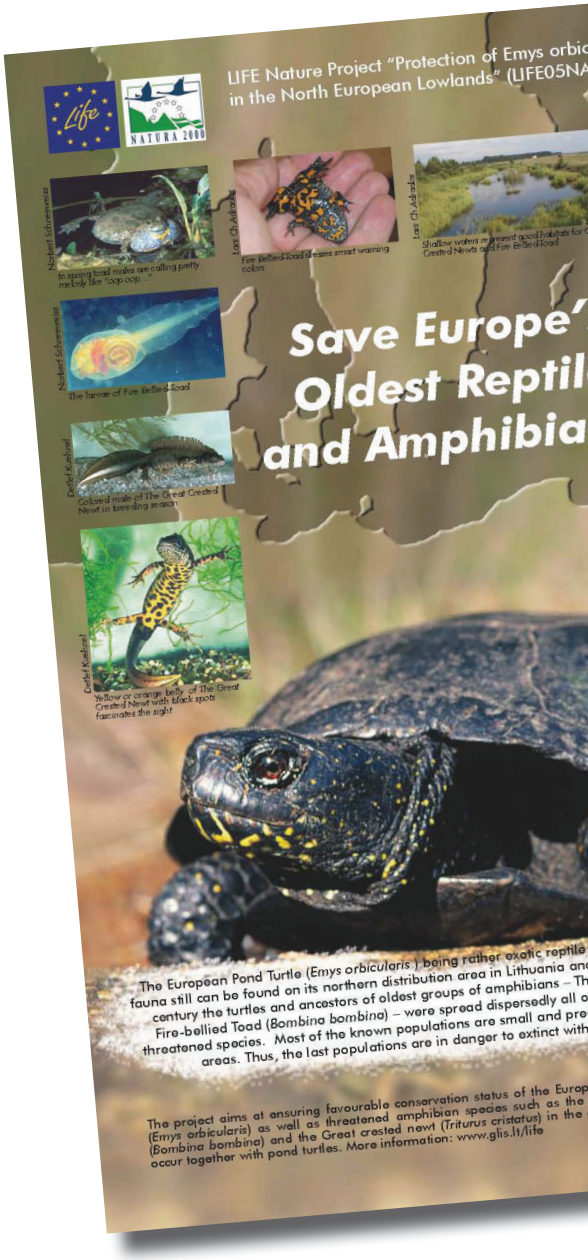

Balinių vėžlių ir varliagyvių apsauga Šiaurės Europos lygumose
LIFE Nature projektas (LIFE05NAT/LT/000094)
Išsaugokime seniausius Europos roplius ir varliagyvius!
LIFE NATURE PROJECT
Europe's Reptile
New life to Europe's oldest reptile and amphibians
LIFE-Projekt für Relikte ursprünglicher Amphibien- und Reptilienfauna in Nordost-Europa
Išsaugokime seniausius Europos roplius ir varliagyvius!
Ratujemy żółwia błotnego i ginące płazy Europy

Projekto metu įgytos žinios bei praktika, itin naudinga visos Europos gamtos apsaugos specialistams, buvo pagrindas išleisti „Balinio vėžlio, raudonpilvės kūmutės ir skiauterėtojo tritono apsaugos praktikos vadovą“. Pasibaigus projektui, vykdyta veikla ir rezultatai buvo aptarti Laymano ataskaitoje, kuri pristatyta ir plačiajai publikai.

Lietuvos gamtos fondo tinklalapyje www.glis.lt/life buvo atidaryta projekto svetainė, kurioje talpinama informacija apie projektą, įvairios publikacijos PDF formatu bei vykdomos veiklos eiga ir rezultatai. Projekto metu šią svetainę aplankė daugiau nei 50 000 žmonių. Projekto partneriai savo internetinėse svetainėse informaciją apie vėžlių ir varliagyvių išsaugojimo projektą talpino savo gimtosiomis kalbomis.

Buveinių tvarkymo rekomendacijos

ATKURKIME KŪDRAS
Dauguma vandens telkinių laikui bėgant apauga krūmais, uždumblėja ir užanka. Taigi, atkurkime telkinius.

Tvenkiniai, kasami vėžlių ir varliagyvių apsaugai, gali būti labai vertingi ir pievų bei pelkių paukščiams, o gilesniuose tvenkiniuose, skirtuose baliniams vėžliams, apsigyvens įvairios saugotinų bestuburių rūšys. Neretai kūdra ar tvenkinys, žmogaus akiai atrodantis visai neišvaizdus, gali būti labai reikšmingas kraštovaizdžio elementas. Jis gali tapti papildomu maitinimosi ar veisimosi šaltiniu ne vienai saugotinai gyvūnų rūšiai.

Prieš kasdami kūdrą pirmiausiai kreipkitės į saugomos teritorijos arba rajono administracijos atstovus ir suderinkite reikiamus dokumentus. Patartina kasti nedideles – kelių arų dydžio kūdras (300-500 m^2 dydžio).

Labai svarbu parinkti tinkamą vietą tvenkiniui ar kūdrai įrengti. Atsižvelgiant į vėžlių ir varliagyvių vystymosi ypatybes, reikėtų stengtis, kad bent artimiausi plotai aplink tvenkinį būtų kuo natūralesni. Tikrai gera vieta kūdrai – pieva ir plotai toliau nuo arimų bei ūkinių pastatų. Tokioje vietoje trąšų į vandenį pateks gerokai mažiau, jis ne taip greitai užžels. Įrengtas tvenkinys bus naudingas ne tik ropliams ir varliagyviams, bet tarnaus ir kaip galvijų girdykla.

Vieta kūdrai dažniausiai pasirenkama lomose ar didesnėse reljefo įdubose, buvusių kūdrų vietose, tačiau į tokias vietas suteka vanduo iš aplinkinių vietovių, atnešdamas trąšų ar maisto medžiagų, skatinančių kūdros augalų veisimąsi. Tad nenuostabu, kad laikui bėgant, kūdros ir tvenkiniai apželia augalais. Tokioje vietoje įrengtą kūdrą teks dažnai tvarkyti – valyti dumblą.

Vandens telkinį galima įrengti ir aukštumose. Tokioje vietoje iškastame vandens telkinyje susikaups krituliai, jeigu kasant nebus pažeistas molingasis sluoksnis, sulaikantis vandenį. Paprašykite ekskavatorininko iš pradžių kaušu padaryti bandomuosius kasimus, nustatykite, kaip giliai slūgso molingasis sluoksnis. Tik tada formuokite telkinio dugno profilį. Laikykitės šio patarimo ir kasdami telkinį žemumose.

Įrenkite kuo seklesnį telkinio krantą – galėsite ne tik semti vandenį, bet ir vesti pagirdyti gyvulį. Kūdrą papuoš, o kartu bus naudingi ant pakrantės palikti seni kelmai, medžių stuobriai. Sukursite saulėkaitos vietas baliniams vėžliams. Esant galimybei įrenkite ne vieną, o keletą telkinių. Vienus telkinius iškaskite gilesnius – iki 1, 5 m gylio, o kitus – seklesnius - iki 0,5 m gylio. Seklesniuose telkiniuose galės sėkmingai įsikurti kūmutės ir tritonai, gilesniuose apsigyvens vėžliai.

Stebėkite, kad kūdros neapželtų, nedumblėtų. Tvenkinius geriausia valyti, kai jie labiausiai nusekę – antroje vasaros pusėje. Iškirskite nendres, krūmus, medžius ir išvalykite kitus augalus. Gamtinę pusiausvyrą mažiau pažeisite, jeigu vienu metu bus valoma ne daugiau kaip pusė vandens telkinio. Stengiantis išlaikyti neužžėlusį tvenkinį, būtina prisiminti, kad negalima naudoti herbicidų – jie labai pakenks vandens ekosistemai. Laiku išrovus pradedančius augti meldus, karklus, vėliau reikės mažiau pastangų šalinant suvešėjusią augmeniją. Kūdras galima nuganyti galvijais. Numindami krantą jie neleis užaugti krūmams, o laukinei gamtai turės tik labai nežymią neigiamą įtaką.

Maždaug kas dešimt metų kūdrų dumblą teks iškasti. Seklios kūdros, kurios vasarą išdžiūva, ilgiau išlieka švarios, nes išdžiūvančiame dumble organinės medžiagos greičiau suskaidomos.

Įmeskite į kūdrą negyvos medienos: medžių virtuolių, stuobrių. Taip pat palikite kūdroje ar įridenkite didesnių riedulių (jeigu jų yra). Tai ne tik pagyvins kūdrą, padarys ją „natūralesnę“, bet kartu bus puikios vėžlių saulėkaitos vietos. Užsiropštę ant medienos ar akmenų, vėžliai mėgsta šildytis.

Žuvys nepageidaujamos telkiniuose, kuriuose gyvena retieji varliagyviai. Nepatariama kūdrose veisti karpių, karosų, lynų – šios žuvys labai drumsčia ir teršia vandenį, suėda varliagyvių išnerštus kiaušinėlius. Toks telkinys pasidaro netinkamas ne tik retoms rūšims, bet ir visiems kitiems gyvūnams, nes telkinyje sumažėja deguonies, suveši dumbliai, vanduo pasidaro neskaidrus. Nors baliniams vėžliams ir tinka dumblingas dugnas, bet jie vis tiek pasitrauks iš tokio telkinio dėl išnykusių bestuburių ir jų lervų, kuriomis minta.

Jei kūdra yra aplinkoje, natūraliai mažiau tinkamoje vėžliams ar varliagyviams, nereikėtų skubėti jos valyti ar kirsti šalia augančių krūmų. Toks vandens telkinys gali tapti puikia „gyvenviete“ kitoms gyvūnų rūšims.

ATKURKIME ŠLAPŽEMES

Šlapžemė – tai reljefo pažemėjimas, kuriame didesnę metų dalį vyrauja drėgmės perteklius. Melioracijos metu dauguma tokių natūralių šlapžemių buvo nusausintos. Norint jas atkurti, pakanka užtvenkti drenuojantį kanalą, prieš tai visus darbus suderinus su savivaldybės melioracijos skyriumi. Polaidžio metu susikaupęs vanduo užsilaikys, ilgainiui užaugusi sumedėjusi augmenija – karklai, gluosniai, kiti krūmokšniai – žus ir taip susiformuos atviros buveinės.

SUTVARKYKIME ŠLAITUS – BALINIŲ VĖŽLIŲ KIAUŠINIŲ DĖJIMO VIETAS
Vėžlių vandens buveinių kaimynystėje (ne toliau kaip 300 m spinduliu nuo vandens telkinio) turi būti negausiai augmenija apaugusių plotelių, kuriuose vėžliai dėtų kiaušinius. Geriausia, kad tai būtų smėlėtas, į pietų pusę atsisukęs, daug saulės šviesos gaunantis ir nelabai vėjuotas šlaitas. Tokie plotai turi būti atviri (be medžių ar krūmų) ir neintensyviai ganomi ar šienaujami, išskyrus tuos laikotarpius, kai vėžliai deda kiaušinius (gegužės 15 d. – birželio 15 d.) ir išsiritę vėžlių jaunikliai migruoja (kovo 1 d. – balandžio 30 d., o karštomis vasaromis ir rugsėjo 1 d. – spalio 10 d.). Tokiose vietovėse turėtų ganytis tik lengvasvoriai gyvuliai (ožkos ir avys), nes karvės gali suminti šlaitą, todėl vėžlių patelės nesugebės iškasti duobučių kiaušinių dėtims. Žemės juosta aplink vandens telkinį (20-50 m) turėtų būti paliekama kaip buferinė zona, trąšos ir pesticidai joje neturėtų būti naudojami.

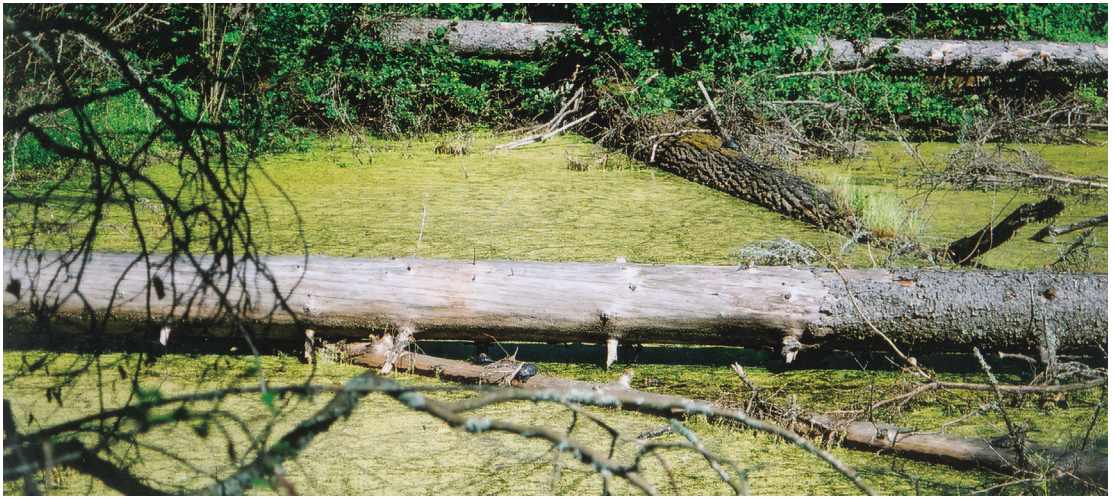

LIETUVOS GAMTOS FONDAS
www.glis.lt/life

ŽUVINTO BIOSFEROS REZERVATAS
www.zuvintas.lt

VEISIEJŲ REGIONINIS PARKAS
www.veisiejuparkas.lt

METELIŲ REGIONINIS PARKAS
www.meteliuparkas.lt

GAMTOS PAVELDO FONDAS
www.gpf.lt

LENKIJOS PAUKŠČIŲ APSAUGOS DRAUGIJA, LENKIJA
(Polskie Towarszystwo Ochrony Ptakow) www.ptop.org.pl

BELOVEŽO NACIONALINIS PARKAS, LENKIJA (Bialowiesky park narodowy)
www.bpn.pl

GAMTININKŲ KLUBAS, LENKIJA (Klub Przyrodnikow)
www.kp.org.pl

REGIONINĖ MIŠKŲ URĖDIJA OLŠTYNE, LENKIJA (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Olsztynie) www.olsztyn.lasy.gov.pl

GAMTOS IR RŪŠIŲ APSAUGOS DRAUGIJA, VOKIETIJA (Arbeitsgemeinschaft Natur- und Artentschutz e.V.) www.herpetopia.de

AUKŠTUTINIO RINLUCHO KRAŠTOVAIZDŽIO PALAIKYMO SĄJUNGA, VOKIETIJA
(Landschaftsforderverein Oberes Rhinluch e.V.) www.oberes-rhinluch.de

GEORGO AUGUSTO UNIVERSITETAS GIOTINGENE, VOKIETIJA
(Georg August Universitaet Goettingen) www.conservation.uni-goettingen.de

TEKSTO AUTORIAI:
Nerijus Zableckis
Dalia Bastytė

NUOTRAUKŲ AUTORIAI:
Lars Christian Adrados,
Jana Albrecht,
Lars Briggs,
Iwona Mirowska Ibron,
Renata Krzysciak-Kosinska,
Merike Linnamägi,
Martina Meeske,
Krzystof Molevski,
Mariusz Rybacki,
Norbert Schneeweiss,
Žydrūnas Sinkevičius
Nerijus Zableckis

PARUOŠĖ SPAUDAI
Vija, Druskininkai,
Lithuania